

O NOUĂ INSCRIPȚIE DESCOPERITĂ LA POTAISSA

DE

ZAHARIA MILEA și MARIA MAGDALENA JUDE

Numeroasele materiale arheologice descoperite la Turda confirmă existența Potaissei încă din perioada Daciei libere, fiind o așezare cu caracter agricol. Descoperiri mai importante au fost cele de pe „Dealul Zinelor”, „Dealul Suia”, „Pordei”, „Cetate” etc. Potaissa dacică era destul de dezvoltată, ceea ce l-a determinat pe Ptolemeu să o numească „dintre cele mai de seamă din Dacia Romană”.

După anul 106, când începe colonizarea Daciei, noii veniți au găsit aici o populație destul de numeroasă, fapt ce-i determină să mențină toponimicul autohton, dar așezarea rămâne încă aproape 100 de ani în situația juridică de *vicus*. De o dezvoltare mai rapidă a Potaissei romane putem vorbi numai după aducerea legiunii a V-a Macedonica pe aceste meleaguri, la începutul războaielor cu marcomanii (167), pentru apărarea granițelor provinciei Dacia Porolissensis. După această dată Potaissa devine un important punct militar, centru al romanizării în această zonă, primind totodată un puternic impuls în direcția dezvoltării urbane (este ridicată la rangul de *municipium* și probabil, apoi, la cel de *colonia*). În secolul al III-lea este depășită ca suprafață și număr de populație numai de Sarmizegetusa și Apulum devenind al treilea mare oraș al Daciei.

Puternica romanitate manifestată la Potaissa, precum și locul ocupat în ierarhia juridică a orașelor romane, se demonstrează prin documentele scrise — numeroasele inscripții descoperite pe teritoriul actualului oraș și al împrejurimilor sale.

Inscripția care constituie obiectul acestui articol a fost descoperită în toamna anului 1968.

Altar votiv (fig. 1), din gresie calcaroasă, descoperit la poalele dealului „Cetate”, deal pe care era situat castrul legiunii a V-a Macedonica, pe versantul estic, la punctul unde șoseaua națională (varianta nouă) traversează Valea Sîndului și linia ferată. Are forma paralelipipedică, obișnuită, a altarelor romane. Baza altarului se păstrează bine și este ornamentată cu patru nervuri despărțite la mijloc de o excavație ovală. Capitелul este deteriorat; din ornamentație se păstrează numai partea inferioară. Latura dreaptă a cîmpului inscripției este de asemenea deteriorată, dar fără a

împiedica lectura corectă a epigrafei. Altarul are dimensiunile de $61 \times 29 \times 24$ cm, iar câmpul inscripției de 29×20 cm. Literele frumos executate au mărimi diferite : r.1 = 4 cm ; r.2 = 3,2 cm ; r.3-4 = 2,8 cm ; r.5 = 2,2 cm și r.6 = 2,8 cm.

Textul inscripției :

SILVANOD
OMESSTIC
AVRELVIA
RSCRIBA
MVNICSE
POT

Silvano D-
omesstic [o]
Aurel (ius) Via [to]-
r scriba
munic (ipi) Se [p] (timi)
Pot (aissensis)

Traducere : Lui Silvanus Domesticus, Aurelius Viator, secretar al municipiului Potaissa.

În r.2 epitetul Domesticus este scris cu doi de S și este ligatura M+E, iar în r.3 e ligatura A+V+R.

Altarul, deși simplu în execuție, este un document arheologico-epigrafic foarte important, atât pentru istoria Potaissei, cât și pentru istoria Daciei în general.

Cultul lui Silvanus, adorat la început ca zeu al pădurilor, iar mai târziu ca zeu al întregii economii rurale în lumea de meseriași și agricultori, era răspândit în ținuturile tracice mai mult ca în oricare parte a imperiului roman, fiind un cult simplu și puțin pretențios. Aceasta este explicația popularității acestei divinități la Dunărea de jos. Din numeroasele atribute ale lui Silvanus au rezultat și numeroase epitete. În Dacia este amintit ca Silvanus Domesticus¹, Silvanus Silvester (zeu al pădurilor) apoi este amintit ca egal al altor zeități romane — Silvanus, Terra Mater și Hercule², Silvanus Silvester și Diana³, sau chiar ca ocrotitor al împăratului, Silvanus Augustus⁴.

La Potaissa, ca și în toată Dacia romană, cultul lui Silvanus s-a bucurat de mare popularitate, fiind îmbrățișat și de populația orășenească, fapt dovedit de un număr destul de mare de inscripții (până acum 9 la număr — din care una incertă). Zeul Silvanus, cu epitetul de Domesticus, este amintit la Potaissa în 8 din cele 9 inscripții⁵.

Numărul relativ mare al altarelor descoperite la Potaissa închinat lui Silvanus arată popularitatea de care se bucura această zeitate în localitate. Putem presupune că aici a existat un templu ; prezența unui *flamen* al zeului este dovedită⁶.

Dintre împărații romani, cel care a dat o mare atenție Potaissei a fost Septimius Severus, probabil datorită sprijinului militar acordat de către legiunea a V-a Macedonica în primii săi ani de domnie. Dealtfel

¹ CIL, III, 1143, 1147, 1151, 1360.

² CIL, III, 1152.

³ CIL, III, 1154.

⁴ CIL, III, 1146.

⁵ C. Daicoviciu, Dacia, 7-8, 1937-1940, p. 314 ; CIL, III, 7691 ; I. I. Russu, Materiale, 6, 1959, p. 881-882, nr. 16, fig. 16 ; I. I. Russu - Z. Milea, Probleme de muzeografie, Cluj, 1964, p. 19, fig. 4, 5, și Addenda, p. 31, nr. 4 ; I. I. Russu, Din activitatea muzeelor noastre, p. 103-104, fig. 3 ; I. I. Russu, ActaMN, 5, 1968, p. 466, fig. 12 și CIL, III, 890.

⁶ CIL, III, 903.

el acordă oraşului titlul de *municipium* şi apoi cel de *colonia*. Calitatea de *municipium* a Potaissei acordată de împăratul Septimius Severus este cunoscută din mai multe inscripţii⁷.

Municipiile şi coloniile romane aveau după modelul Romei *apparitores magistratum* ai lor, printre care şi un *scriba*. Între *scribae municipali*

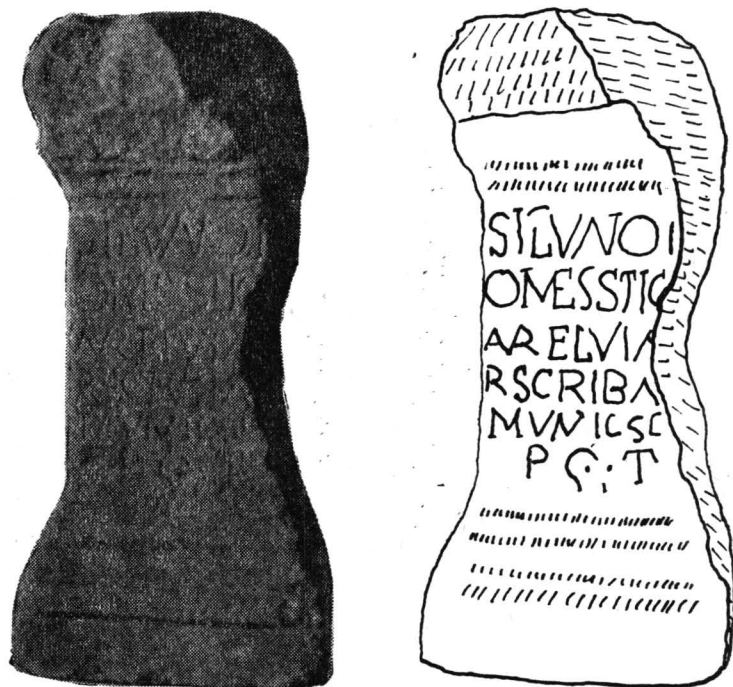

Fig. 1. — Altar votiv dedicat lui Silvanus Domesticus.

se disting două categorii: *scriba IIviri* resp. *IVviri* şi *scriba aedilici*. Clasa mai aleasă era *scriba IIviralis* (resp. *questori*) care primesc un salariu anual de 1 200 sesterţi, spre deosebire de *scriba aedilicius* cu numai 800 sesterţi şi *librarius*, 300 sesterţi.

Pe lângă fiecare din *IIviri* din Capua erau doi secretari, care aveau în subordinea lor câte un *librarius*⁸, *scriba IIviralis*⁹, *scriba IIviralis et questorius*, evident titlu mai complet. Sînt menţionaţi şi *scriba* pe lângă *IVviri*¹⁰.

Numele dedicantului AVREL(ius) VIA [to] R¹¹ mai este cunoscut în această parte a ţării dintr-o inscripţie descoperită lângă Dej. În inscripţia

⁷ CIL, III, 913 = 7689; CIL, III, 7804 = Eph, II, nr. 413; AISC, I, 1928—1932, 2, p. 61; AISC, III, 1936—1940, p. 324—325, fig. 7, şi probabil CIL, III, 903.

⁸ EphemEpigr, III, p. 216, nr. 879 = Dessau, 6315.

⁹ CIL, X, 3906 = Dessau, 6316.

¹⁰ EphemEpigr., III, 107.

¹¹ I. I. Russu, Din activitatea muzeelor, Cluj, 1956, p. 131, nr. 7.

noastră, după numele dedicantului urmează cuvîntul *scriba*, fapt ce ne indică funcția de secretar pe care o deținea în cadrul administrativ al Potaissiei.

Atît numele dedicantului cît și funcția pe care o îndeplinea apar pentru prima dată în inscripțiile descoperite la Potaissa. Pînă acum mai este cunoscută o singură inscripție cu o asemenea funcție în Dacia, și anume în cel mai mare oraș al Daciei romane, Sarmizegetusa.

Epigrafa aduce completări importante în privința organizării administrative a Potaissiei. Ținînd cont de faptul că acest oraș era situat într-un important nod de comunicații, și că deținea rolul unui mare centru militar, apărînd granițele de nord ale Daciei, epigrafa noastră are o valoare deosebită.

NOUVELLE INSCRIPTION DÉCOUVERTE À POTAISSA

RÉSUMÉ

Un autel votif (fig. 1), en grès calcareux, dédié à la divinité Silvanus Domesticus, a été découvert, durant l'automne de 1968, à Potaissa (Turda), près de la colline « Cetate », où se trouvait autrefois le castrum Lum.

Après le nom de l'auteur de la dédicace Aurel(ius) Via(to)r, suit le mot *Scriba* (secrétaire), qui définit ainsi la fonction qu'il avait dans l'administration de Potaissa. C'est la première découverte à Potaissa — et la seconde pour toute la Dacie — qui atteste l'existence de cette fonction administrative.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Autel votif dédié à Silvanus Domesticus.